

HOVHANNES TUMANYAN'IN ESERLERİNDE MİTOLOJİK UNSURLAR MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN HOVHANNES TUMANYAN'S WORKS

Ercan Cihan

ULUPINAR

Lecturer Dr, Ankara University,
Faculty of Languages and
History-Geography,
Department of Caucasian
Languages and Cultures,
Ankara, Turkey
ORCID: 0000-0002-5633-3408

Sorumlu yazar/

Corresponding author:

Ercan Cihan ULUPINAR,
Lecturer Dr, Ankara University,
Faculty of Languages and
History-Geography,
Department of Caucasian
Languages and Cultures,
Ankara, Turkey

Email: ulupinar@ankara.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted:

21.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted:

06.06.2022

Anahtar Kelimeler:

Ermeni Edebiyatı, Destan,
Masal, Mit, Poema

Keywords:

Armenian Literature, Epic,
Tale, Myth, Poema

Kaynak gösterme/Citation:

Ulupinar, Ercan Cihan (2022).
"Hovhannes Tumanyan'ın
Eserlerinde Mitolojik
Unsurlar". *World Language
Studies (WLS)*, 2 (1): 15-24

Özet

Hovhannes Tumanyan (1869 – 1923) XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında Ermeni edebiyatı içinde yazar, şair ve çevirmen olarak önemli bir yere sahiptir. Tumanyan'ın edebî hayatı 1880'li yıllarda şiirle başlamıştır. Daha sonraki yıllarda öykü, masal ve poema türlerinde de eserler sunmuştur. Yazarın eserlerinde Ermeni halk kültürünün ve romantizmin izleri görülür. Tumanyan'ın hayatında sözlü kültürün etkisi fazladır. Bu sebeple yazarın eserlerinde mitolojik öğelere yoğun bir şekilde rastlanır. Makalemizde Tumanyan'ın eserlerindeki mitolojik unsurları göstermek amacıyla "Cennet Çiçeği" («Եղևնական ծաղիկը») adlı masalı, "Ahtamar" («Ախթամար») ve "Sasunlu Davit" («Սասունի Դավիթ») adlı poemaları analiz edilmiştir. Adı geçen eserlerdeki mitolojik unsurlar metne bağlı analiz ve metinlerarası araştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir. İncelenen eserlerde olay örgüsü, karakterler, mekânlar, nesnelere ve hayvanlar mitolojik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. İlk olarak "Cennet Çiçeği" adlı masaldaki mitolojik unsurlar değerlendirilmiştir. Bu masalda başkahramanlar ve mekânlar mitolojik nitelik taşımaktadır. İkinci olarak "Ahtamar" adlı poemadaki mitolojik unsurlar incelenmiştir. Poema, Yunan mitolojisindeki "Hero ve Leandros" hakkındaki anlatı ile olay örgüsünde ve karakterlerde benzerliğe sahiptir. Son olarak "Sasunlu Davit" adlı poemadaki mitolojik unsurlar analiz edilmiştir. Poemada, Sasunlu Davit, Mher ve Toros karakterlerinin yanı sıra Sasunlu Davit'in atı ve kılıcının da mitolojik özellikler taşıdığı saptanmıştır. Bu araştırma Tumanyan'ın eserlerindeki mitolojik unsurları gösterirken, mit-masal, mit-efsane ve mit-destan ilişkisine de örnekler sunmaktadır.

Abstract

Hovhannes Tumanyan (1869 – 1923) has an important place as a writer, poet and translator in Armenian literature at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. Tumanyan's literary life started with poetry in the 1880s. In the following years, he also wrote works in the genres of short stories, tales and poems. The traces of Armenian folk culture and romanticism are seen in the works of the author. Oral culture had a great influence on Tumanyan's life. For this reason, mythological elements are frequently encountered in the works of the author. In our article, Tumanyan's tale "The Flower of Paradise" («Եղևնական ծաղիկը»), poems "Akhtamar" («Ախթամար») and "Davit of Sassoun" («Սասունի Դավիթ») are analyzed in order to show the mythological elements in his works. The mythological elements in the aforementioned works were examined using textual analysis and intertextual research methods. In the works examined, the plot, characters, places, objects and animals are discussed in the context of their mythological features. First of all, the mythological elements in the tale "The Flower of Paradise" were examined. In this tale, characters and places have mythological elements. Secondly, the mythological elements in the poem named "Akhtamar" were analyzed. The poema has similarities in plot and characters with the narrative "Hero and Leandros" in Greek mythology. Finally, the mythological elements in the poem "Davit of Sassoun" were examined. In the work, it has been determined that the Davit of Sassoun, Mher and Taurus characters, as well as the horse and sword of Davit of Sassoun, have mythological features. While this research shows the mythological elements in Tumanyan's works, it also presents examples of the relationship between myth-tale, myth-legend and myth-epic.

HOVHANNES TUMANYAN'IN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ¹

Hovhannes Tumanyan, Ermeni yazar, şair ve çevirmen olarak tanınır. 7 Şubat 1869 tarihinde, günümüzde, Ermenistan'ın kuzeyinde yer alan Lori şehrinin Dseğ köyünde doğmuştur. İlköğrenimini Stepanavan'da bulunan Calaloğlu İlkokulu'nda tamamlamıştır. 1883 yılından sonra Ermenilerin Kafkasya'daki en önemli merkezlerinden birisi olan Tiflis'teki Nersisyan Okulu'nda eğitimine devam etmiştir. (ԹՆՆԱՄԱՆՅԱՆ, ԿԵՆՍԱՍՊՐՈՒԹՅՈՒՆ).²

Hovhannes Tumanyan'ın edebiyat hayatı 1880'li yıllarda başlamıştır. İlk eserlerini şiir türünde vermiştir. Eserlerinde -özellikle masallarında, öykülerinde ve şiirlerinde- doğadan esinlendiği görülür. Yazarın doğa dışındaki en büyük ilham kaynağı ise anne ve babasından dinlediği hikâye, masal, efsane ve şarkılardır. Bu sebeple eserlerinde, Ermeni halk kültürüne ait unsurlar dikkat çeker. Yazarın eserlerinde, sanatının ilk yıllarında gerçekçiliğin izleri görülmekle birlikte romantizmin etkisi de yoğun bir şekilde hissedilir (bkz. Ulupınar, 2010). Tumanyan'ın nesirde “Gikor” («Գիկոր», 1907) adlı öyküsü, nazımda ise “Anuş” («ԱՆՈՒՇ», 1903) adlı poeması Ermeni edebiyatı için önemli eserler olarak kabul görür. “Sasunlu Davit” («Սասունիցի Դավիթ», 1902) adlı poeması ise Ermeni halk destanın edebiyatta işlenmiş en iyi örneği olarak kabul edilir. “Sasunlu Davit” dışında Ermeni sözlü kültüründen esinlenerek yazdığı şiir, hikâye, masal, poema ve balatları da bulunan Tumanyan'ın sanatı hem edebiyat bilimciler hem de halkbilimciler için sunduğu veriler açısından zengin bir araştırma konusudur.

Sanatı genel olarak değerlendirildiğinde, Tumanyan'ın halk anlatılarından yoğun bir şekilde beslendiği görülür. Dolayısıyla yazarın eserlerinde mitolojik unsurlara da sıkça rastlanır. Yazarın eserlerindeki bu mitolojik unsurları göstermek amacıyla sırasıyla “Cennet Çiçeği” («Եղևնալուսն ծաղիկը») adlı masalı, “Ahtamar” («Ախթամար») ve “Sasunlu Davit” adlı poemalarındaki mitolojik unsurlar analiz edilmiştir.³ Çalışmamızda veriler metne bağlı analiz yöntemiyle toplanmıştır. İncelemek için seçtiğimiz eserlerde olay örgüsü, karakterler, mekânlar, nesnelere ve hayvanların mitolojik özellikleri metinlerarası ilişkiler bağlamında da değerlendirme kapsamına alınmıştır.

¹ Bu çalışmanın ilk hali II. Uluslararası Mitoloji Sempozyumu ve Sergisi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur (8 – 10 Haziran, Ardahan Üniversitesi). This study is previously presented in II. International Symposium and Exhibition on Mythology (8 – 10 June 2021, Ardahan University).

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Ulupınar, 2010, s. 9-30).

³ “Ahtamar” adlı eser edebi bir tür olarak genellikle “balat” («բալատ») kategorisinde değerlendirilir. Ancak incelemek için seçtiğimiz kaynakta “Ahtamar” adlı eser edebi bir tür olarak “poema” («պոեմ») kategorisinde yer almaktadır. Bunun sebebi balatın zaman içerisinde edebî bir tür olan poema ile yakınlaşmış olmasıdır (bkz. Karaca, 2001, s. 111; ԹՆՆԱՄԱՆՅԱՆ, ԱԽԹԱՄԱՐ).

“CENNET ÇİÇEĞİ” ADLI MASALDA MİTOLOJİK UNSURLAR

Tumanyan, “Cennet Çiçeği” adlı masalı 1911 yılında, aynı isimle anılan bir halk masalından esinlenerek kaleme almıştır (Թումանյան, Եղեմսկան ծաղիկը). Farklı versiyonları olan bu masal, “doğüstü nitelik taşıyan masallar” kategorisinde yer alır. Masalın içinde mevsimlerin oluşumu da anlatılmakta ve bu yönüyle doğa olaylarını anlatan mitlere benzemektedir. Eser bu yönüyle Wilhelm Wundt’un oluşturduğu masal sınıflandırmasında “mitik masal” kategorisine de dâhil edilebilir (Propp, 2001, s. 23). Masalda ticaretle uğraşan bir adamın Çiçek isminde bir kızı vardır ve babasından cennet çiçeğini ister. Baba, cennet çiçeğini arar, Ağrı Dağı’nın ardındaki ovada bulur. Ancak cennet çiçeğini beyaz bir Ak Dev korumaktadır. Dev, Çiçek’in babasını yakalar, cennet çiçeğinin karşılığında Çiçek’i ister. Baba, kendini kurtarmak için bu şartı kabul eder ve kızının yanına döner. Baba, başından geçenleri Çiçek’e anlatır. Çiçek, olanları kabullenir, kendilerine zarar gelmemesi için Ağrı Dağı’na doğru yola düşer, ancak Dev onu yakalar. Çiçek, uzun süre Ağrı Dağı’nda mahsur kalır. Bir gün Dev’in elinden kaçan Çiçek, Alagöz Dağları’na ulaşır. Alagöz Dağları’nda bir mağaraya girer ve burada ölüm uykusunda olan Arin Armaneli’yi ve onun için ağlayan çiçekleri görür. Çiçek, Arin Armaneli’yi uyandırır. Çiçek’i takip eden Dev, Arin Armaneli ile savaşır. Yenilen Dev, Ağrı Dağı’na kaçar. Masalın sonunda her yerde Arin Armaneli’nin baharı temsil eden çiçekleri açar.

Tumanyan, bu masalın içeriğini değiştirmeden edebi bir dille işlediği için eserdeki dilsel özelliklerin dışında kalan sözlü kültüre ait bütün unsurlar korunmuştur. Eserde dikkati çeken ilk mitolojik unsur Dev karakteridir. Dev, genelde halk anlatılarında (masal, efsane mit vd. türlerde) kötü karakterlidir ve insanlara zarar verir. Bu masalda da Çiçek’i kaçırmak masal içerisinde bir “kaos” a sebep olur. Aynı zamanda Dev, masalda kış mevsimini temsil eder ve bu yönüyle de “kaos” un sembolüdür. Dev, Ağrı Dağı’nda yaşamaktadır ve bu dağ Ermeni mitolojisi için önemli coğrafi bölgelerden birisidir. Movses Horenatsi’nin *Ermenilerin Tarihi* adlı kitabında geçen mitolojik tarihe göre Ermenilerin atası Hayk, Ağrı Dağı civarına yerleşmiştir (Խոնկուսի, 1997, s. 75-76). Ayrıca Ağrı Dağı, Hristiyan Ermeni kültüründe Hz. Nuh’un gemisinin indiği yer olarak da kutsal kabul edilir. Bu yönüyle Ağrı Dağı hem mitolojik hem dinsel bir özellik taşır.

Masaldaki dikkat çeken mitolojik unsurlardan bir diğeri, Arin Armaneli karakteridir. Karşılaştırmalı mitoloji incelemelerinde, Arin Armaneli’nin Ermeni mitolojisindeki Ara Geğetsik’in (Güzel Ara’nın) yansıması olabileceği belirtilir (bkz. Petrosyan, 2015, s. 18). Bu

çerçevede düşünülürse masaldaki Çiçek karakteri de Ara Geğetsik hakkındaki mitolojinin başkahramanlarından Şamiram'ı temsil etmektedir. Ara Geğetsik hakkındaki mitolojik anlatıya göre, Şamiram, Asuristan'ın kraliçesidir ve yakışıklılığı ile ün salmış olan Ara ile evlenmek istemektedir (Kerovpyan, 2003, s. 27-28). Ancak Ara, evli ve çocuk sahibidir. Bu sebeple Ara, Şamiram'ın isteğini kabul etmez. Şamiram, Ara'yı ele geçirmek için Ermenilerin yaşadığı bölgeye ordusuyla saldırır. Şamiram'ın amacı Ara'yı canlı bir şekilde ele geçirmektir. Şamiram'ın ordusu ne kadar dikkat etse de bu savaşta Ara ölür. Şamiram, uzun süre tanrıların Ara'yı iyileştirmesi ve diriltmesi umuduyla bekler. Bu yönüyle mitolojik hikâyedeki Ara, ölüm uykusuna yatmış olan Arin Armaneli'ye; Şamiram, Arin Armaneli'nin başında duran Çiçek'e benzer. Masal ile mitoloji arasında büyük bir fark vardır: Mitolojideki Ara karakteri, masaldaki Arin Armaneli gibi hayata geri dönmez.

Masal ve masalın temelinde yer alan Ermeni mitolojisi detaylı incelendiğinde olay örgüsünde ve karakterlerde Afrodit ve Adonis hakkındaki Yunan mitolojisinin de izleri görülür (Aphrodite-Adonis., 2008). Yunan mitolojisinde baharın gelişini temsil eden Adonis'in, Ermeni sözlü kültüründe Ara/Arin Armaneli; Afrodit'in, Şamiram/Çiçek karakterine dönüştüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca Yunan mitolojisinde tanrıların toplanıp Adonis hakkında karar verdiği Olimpos Dağı'nın ise masalda farklı bir şekilde, Ağrı Dağı ve Alagöz Dağları olarak ortaya çıktığı görülebilir.

Hovhannes Tumanyan'ın edebî bir dille işleyerek kaleme aldığı bu masalın temelinde bir halk masalı vardır. Bu eserin karakterleri ve olay örgüsünde Ermeni ve Yunan mitolojisinin izleri açık bir şekilde görülmektedir. Bu sebeple, incelediğimiz bu masal Grimm'in (1786-1859) masallar için söylediği “*masallar, eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak açıklanmasıyla anlaşılır*” şeklindeki tespitini desteklemektedir (Bayat, 2010, s. 89). Ancak günümüzde mit-masal ilişkisi konusunda farklı görüşlerin olduğu ve her masalın kökeninde bir mitin bulunmadığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir (bkz. Bayat, 2010, s. 88-100).

“AHTAMAR” ADLI POEMADA MİTOLOJİK UNSURLAR

Tumanyan, “Ahtamar” adlı poemasını bir Ermeni efsanesinden yola çıkarak 1891 yılında kaleme almıştır (Թռւմար, Աղբար). Efsanenin farklı versiyonları olmasına rağmen, Tamar ve bir delikanlı arasındaki aşk ortak temadır. Ermeni efsanesine göre Van gölünde, “Ahtamar” olarak adlandırılan adada Tamar adında güzel bir kız; adanın karşısında

ise bir delikanlı yaşar. Çok iyi yüzen bu delikanlı her gece Tamar'ı görmeye gelir. Tamar bu delikanlıya yol göstermek için ateş yakar, delikanlı ise gecenin karanlığında bu ateşe doğru yüzer. Bir gün bu durumun farkına varan Tamar'ın babası ateşi söndürür, delikanlı yolunu kaybeder ve “Ah Tamar! Ah Tamar!” diyerek suların içinde kaybolur. Günümüzde bu anlatı “Ahtamar” adasının adını açıklayan bir efsane olarak bilinmektedir. Bu sebeple efsane sınıflandırmalarında “yerleşim yerlerinin kökenini açıklayan efsaneler” başlığı altında değerlendirilir.

Tumanyan'ın Ahtamar adası hakkındaki efsaneden esinlenerek yazdığı “Ahtamar” adlı poema 16 kıtadan ve 2 dizeden oluşmaktadır. Bu poemada efsanenin tümü kısaltılarak ritmik bir şekilde anlatılır ve eserin sonunda Ahtamar adasına verilen ismin kökeni şöyle açıklanır:

“... Sabahleyin deniz hiddetlendi, Kıyıya bir ceset getirdi, Dudağında, soğuk, hareketsiz, Sanki ölüirken, İki kelime donmuştu: “Ah Tamar!”	«... Առավոտյան ծովը ծրփաց, Ափը ձրգեց մի դիակ, Նրա շուրթին, պաղ, կարկամած, Աես մեռած ժամանակ Սառել էին երկու բառ. «Ա՛խ, Թամար...»:
O günden beri bunun için, Ahtamar derler bu ada için.”	Այն օրվանից սրբա համար Կրկին կոչվեց Ախթամար:»

Poemanın temelinde bulunan Ahtamar adası hakkındaki efsane detaylı bir şekilde incelendiğinde, efsanenin Yunan mitolojisindeki “Hero ve Leandros” hakkındaki anlatı ile büyük benzerlik taşıdığı görülür (Hero and Leander). Yunan mitolojisine göre Hero, Hellespont'un (Çanakkale Boğazı'nın) kıyısında Sestos'da bir kulede yaşar. Boğazın karşı tarafında ise Leandros adında bir genç vardır. Ahtamar efsanesinde olduğu gibi Leandros, yüzerek Hero'nun yanına geçer. Ermeni efsanesinde olduğu gibi Leandros bir gün yüzerken ölür. Görüldüğü gibi Ahtamar adası hakkındaki efsane ile “Hero ve Leandros” hakkındaki mitolojik anlatıda olay örgüsü bire bir aynıdır.

Kaynağı Yunan mitolojisi olan, Ahtamar adası hakkındaki efsane, Tumanyan'ın kalemiyle bir poemaya dönüşmüş, efsanedeki mitolojik unsurlar poemada yer almıştır. Ayrıca poemaya kaynak olan bu efsane, Yunan kültüründen Ermeni kültürüne geçen bir anlatı olarak

kültürlerarası mitoloji-efsane ilişkisine de güzel bir örnek teşkil etmektedir. Zira, Bayat’a göre efsaneler mit zemininde oluşmuş ve miti söyleyiş biçimine sokmuştur. Ayrıca bu durum efsanelerin estetik temelinin eski mitolojik görüşlerden ve mitlerden geldiği iddialarını desteklemektedir (Bayat, 2010, s. 121).

“SASUNLU DAVİT” ADLI POEMADA MİTOLOJİK UNSURLAR

Hovhannes Tumanyan’ın 1902 yılında kaleme aldığı “Sasunlu Davit” adlı poemanın kaynağı, “Sasunlu Davit” ya da “Sasun’un Cengâverleri” adıyla anılan arkaik bir halk destanıdır (Թռւնւսնյաւն, Սասունւնցի Դավիթ). Bu destan mitolojik ve kozmogonik birçok nitelik taşıması sebebiyle Ermeni sözlü kültüründe önemli bir yere sahiptir. Destan’ın yaklaşık yetmiş tane versiyonu ve bu versiyonların da varyantları bulunmaktadır. “Sasunlu Davit” destanını “Sasunlu Davit ya da Mher’in Kapısı” («Սասունւնցի Դավիթ Կամ Մհերի Դռն») başlığı altında derleyen ilk kişi Piskopos Karekin Hovhannes Sırvandzıtyan’dır (1840 – 1892) (Avakian, 1994, s. viii). Sırvandzıtyan, Ermeni sözlü kültürüne ait bu ürünü yazılı kültüre aktardıktan sonra Ermeni edebiyatı temsilcileri de bu destanın konusuna ilgi göstermeye başlamıştır. XX. yüzyılın başında güncelliğini koruyan bu destanın farklı versiyonları Manuk Abeğyan (1865-1944), Melik Ohanyancan (1893-1970) tarafından derlenmiş ve 1944 – 1951 tarihleri arasında yayınlamışlardır (Avakian, 1994, s. viii). Eserin versiyonları ve varyantları arasında büyük farklılıklar olsa da Aslan Mher’in oğlu Davit ile Mısra Melik arasında geçen savaş ortak konudur. David’in Mısra Melik ile mücadelesi, Ermenilerin Arap İslam egemenliğine başkaldırısı olarak değerlendirilir (Karaca, 2001, s. 33).

“Sasunlu Davit” destanın yayınlanmış versiyonları ve varyantları yaklaşık olarak 300-400 sayfadan oluşmaktadır. Tumanyan’ın bu halk destanından yola çıkarak yazdığı poema ise yaklaşık 40 sayfadan ve 24 bölümden oluşmaktadır. Tumanyan’ın eserinde sadece Davit ve Mısra Melik arasında geçen savaş konu alınmış ve destanda yer alan mitolojik unsurların bir kısmı işlenerek kullanılmıştır. Ancak yazar sadece Davit ve Mısra Melik’in savaşına odaklandığı için destanın orijinalinde yer alan birçok mitolojik unsur eserin dışında kalmıştır. Örneğin, mitolojik karakterler olarak destanın farklı versiyonlarında yer alan *Sanasar* ve *Bağdasar*, Tumanyan’ın poemasında yoktur.

İncelemek için seçtiğimiz poemada özellikle ana karakterler mitolojik özellikler taşımaktadır. Poemanın başkahramanı Sasunlu Davit, yedi-sekiz yaşındadır ve o kadar güçlüdür ki, onun için bir insan bir sivrisinek kadar zayıftır. Ayrıca Sasunlu Davit’in sahip olduğu hayvan

ve nesnelere de mitolojik özellikler taşır. Eserde Sasunlu Davit, babası gibi ateşten bir ata, altından bir kemere ve şimşekten bir kılıca sahiptir. Bu şimşek kılıcı ile Yunan mitolojisindeki şimşeklerin ve gök gürültüsünün tanrısı Zeus'u çağırır. Doğanay Eryılmaz, "Orta Çağ Koşullarında Doğmuş Bir Ermeni Destanı: Sasunlu Davit" adlı yazısında, destanın farklı versiyonlarında Sanasar'ın da sahip olduğu bu şimşek kılıcını, Yunan mitolojisindeki Hrisaor'a (Altın Kılıç'a) benzetir (Eryılmaz, 2019). Ayrıca Sasunlu Davit, Eski Ahit'teki Davit adlı çobana benzer bir mücadele verir (Karaca, 2001, s. 33).

Poemada yer alan mitolojik karakterlerden ikincisi Mher'dir. Sasunlu Davit adlı destanın orijinalinde iki Mher vardır. İlki Büyük Mher (Aslan Mher) ikincisi küçük Mher'dir. Tumanyan'ın poemasında sadece Sasunlu Davit'in babası olan Aslan Mher bulunmaktadır. Aslan Mher Ermeni mitolojisindeki ışık tanrısı Mihr'e benzetilir. Ermeni mitolojisindeki Mihr'in ise Hint ve İran mitolojisindeki Mitra (Uras, 1950); Antik Roma kültüründeki "Mithraism" ve "Mithras" ile ilişkili olduğu düşünülür. Dinsel değişiklikler ve kültürel etkileşimler eski Ermeni tanrılarının mitolojilerde farklı şekillerde ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mitolojik yaklaşımların yanı sıra Mher, sahip olduğu nitelikler açısından Urartuların üç ana tanrısından birisi olan Haldi'ye de benzetilir. Zira Haldi, Urartularda bir aslanın üzerinde duran savaş tanrısı olarak tasvir edilir (Petrosyan, 2015, s. 64-81). Bu poemada da Mher'in güçlü niteliklere ve "aslan" sıfatına sahip olması onun Haldi ile ilişkilendirilmesine sebep olmaktadır. Ayrıca destanda Mher'in halkını korumak için bir aslanı öldürdüğüne dair anlatılar, onun Yunan mitolojisindeki Herakles'e benzetilmesine de yol açmıştır (Eryılmaz, 2019, s. 209). Poemada Yunan mitolojisi ile ilişkilendirilebilecek ilginç karakterlerden bir diğeri de Sasunlu Davit'in dayısı Toros'tur. "Boğa" anlamına gelen "Toros" ismi Ermeniceye Yunancadan geçmiştir ve bu isim genellikle Yunan mitolojisinde Zeus ile özdeşleştirilmektedir. İncelediğimiz poemada ise Toros güçlü, korkunç ve çok büyük (dev) bir varlık olarak tasvir edilir. Toros, bu özellikleriyle Yunan mitolojisindeki "Gigant"ları anımsatmaktadır.

Destan-mitoloji ilişkisi ve bu ilişkinin edebiyata yansımalarına örnek olan Tumanyan'ın poemadaki mitolojik unsurlar değerlendirildiğinde karakterler, nesnelere ve hayvanlar sahip oldukları özelliklerle ve isimlerle Hint-İran ve Yunan mitolojisinden izler taşımaktadır. Bu sebeple poemaya kaynak olan destanın şekillenmesinde mitolojik anlatıların etkisinin yoğun olduğu söylenebilir, ancak diğer kültür ürünlerinin katkısını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

SONUÇ

Hovhannes Tumanyan, yaşadığı doğal çevre ve ailesinin de etkisiyle eserlerinde sözlü kültür ürünlerini kullanma veya bu sözlü kültür ürünlerinden esinlenme eğiliminde olmuştur. Bu eğilime bağlı olarak mitolojik açıdan değerlendirilebilecek eserler sunmuştur. Yazarın bir halk masalını temel alan “Cennet Çiçeği” adlı masalında karakterlerin ve mekânların mitolojik unsurları ön plana çıkmaktadır. Mitolojilerdeki *kaos-kozmos* ikiliğini gördüğümüz bu masalda, olayın başkahramanı Çiçek’i kaçırarak “kaosa” sebep olan Dev, kışı da temsil eden mitolojik bir varlıktır. Arin Armaneli karakteri de Çiçek’in yardımıyla ölüm uykusundan uyanarak baharı (“kozmosu”) getiren mitolojik bir karakter olarak Ermeni mitolojisindeki Ara Gegetsik’e benzetilebilir. Ara Gegetsik ve Şamiram hakkındaki Ermeni mitolojisi incelendiğinde, anlatının Yunan mitolojisinin bir yansıması olduğu da görülür. Bu benzerlik geçmişte aynı kültür alanını paylaşan Ermeni ve Yunan sözlü kültürü arasındaki etkileşiminin doğal bir sonucudur. Ayrıca masal, kültürlerarası sözlü kültür bağlarına ve mit-masal ilişkisine model olabilecek özelliklere sahiptir. Masal, Ermeni ve Yunan mitolojilerinden izler taşıdığı için Tumanyan’ın edebî kurallara göre kaleme aldığı “Cennet Çiçeği” adlı eserinde de mitolojik unsurları görmek mümkündür. Araştırmamızın ikinci aşamasında, Ermeni edebiyatında nazım türünde de başarılı örnekler sunan Tumanyan’ın “Ahtamar” adlı poemasında yer alan karakterlerde ve olay örgüsünde mitolojik unsurlar tespit edilmiştir. Poemanın temelinde bulunan Ahtamar adası hakkındaki efsane incelendiğinde, eserin Yunan mitolojisindeki “Hero ve Leandros” hakkındaki anlatı ile konu ve karakterler açısından benzerlik taşıdığı görülür. Yunan mitolojisinin bir anlatısı olan “Hero ve Leandros”, Ermeni kültüründe bir efsaneye dönüşmüştür. Bu durum kültürler arası sözlü kültür etkileşiminin yanı sıra mit-efsane ilişkisine de örnek olma niteliğine sahiptir. Makalemizde son olarak Tumanyan’ın bir Ermeni halk destanına dayanan “Sasunlu Davit” adlı poeması analiz edilmiştir. “Sasunlu Davit” destanının oluşum dönemi ve ortamı, bu sözlü kültür ürününün Yunan ve Hint-İran mitolojilerinden izler taşımasına sebep olmuştur. Halk destanının orijinalinde olduğu gibi Tumanyan’ın kaleme aldığı destanda da karakterler, hayvanlar ve nesnelere mitolojik özelliklerini korumuştur. Tumanyan’ın mitolojik açıdan incelediğimiz üç eseri de sözlü kültür alanındaki etkileşimlere ve sözlü kültür-yazılı kültür arasındaki ilişkiye ışık tutabilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aphrodite-Adonis*. (2008, Kasım 27). Temmuz 7, 2021 tarihinde <http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2008/11/aphrodite-adonis.html> adresinden alındı
- Avakian, A. M. (1994). *Armenian Folklore Bibliography*. Berkeley: University of California Press.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken.
- Eryılmaz, D. (2019). Orta Çağ Koşullarında Doğmuş Bir Ermeni Destanı: Sasunlu Davit. G. Kökdemir, & A. G. Fidan içinde, *Dünden Bugüne Dünya Destanları* (s. 201-223). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Hero and Leander*. (tarih yok). Temmuz 8, 2021 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Hero-Greek-mythology> adresinden alındı
- Karaca, B. (2001). Ermeni Edebiyatı. B. Karaca içinde, *Ermeni Edebiyatı Seçkisi* (s. 1-45). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kerovpian, K. (2003). *Mitolojik Ermeni Tarihi*. (S. Seropyan, Çev.) İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Petrosyan, A. (2015). *Problems of Armenian Prehistory: Myth, Language, History*. Yerevan: «Gitutyun» Publishing House.
- Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi*. (M. Rifat, & S. Rifat, Çev.) İstanbul: Om Yayınevi.
- Ulupınar, E. C. (2010). *Hovhannes Tumanyan'ın Masalları/Halk Edebiyatının Çocuk Edebiyatındaki Yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Uras, E. (1950). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*. Ankara: Yeni Matbaa.
- Թումանյան, Հ. (tarih yok). *Արթուրյան*. Temmuz 08, 2021 tarihinde ArmenianHouse.org: <http://armenianhouse.org/tumanyan/epics-am/akhtamar.html> adresinden alındı
- Թումանյան, Հ. (tarih yok). *Եղևնակալի ծաղիկը*. Temmuz 08, 2021 tarihinde ArmenianHouse.org: <http://armenianhouse.org/tumanyan/tales-am/flower.html> adresinden alındı
- Թումանյան, Հ. (tarih yok). *Կենսագրություն*. Temmuz 05, 2021 tarihinde ArmenianHouse.org: <http://armenianhouse.org/tumanyan/bio-am.htm> adresinden alındı
- Թումանյան, Հ. (tarih yok). *Սասունցի Դավիթ*. ArmenianHouse.org: <http://armenianhouse.org/tumanyan/epics-am/sasuntsidavid.html> adresinden alındı
- Խորենացի, Մ. (1997). *Հայոց պատմություն*. Երևան: «Հայաստան» հրատարակչություն.

EXTENDED ABSTRACT

Hovhannes Tumanyan (1869-1923) had an important place as a writer, translator and poet in Armenian culture at the end of the 19th and early 20th century. Tumanyan's literary life started with poetry in the 1880s, but he also included the genres of short stories, tales and poems in his literary life. The effect of realism and romanticism is seen together in the works where we see traces of Armenian folk culture. In Tumanyan's works, the influence of oral cultural narratives is intense. For this reason, mythological elements are frequently found in the tales, epics and poems of the author. In order to show the mythological elements in the author's works, the mythological elements in the tale "The Flower of Paradise" («Եղենական ծաղիկը»), in the poems "Akhtamar" («Ախթամար») and "Davit of Sassoun" («Սասունցի Դավիթ»), were analyzed. In our study, the text-based analysis method and intertextual research method were used. The plot, characters, places, objects and animals were taken as mythological elements in the works. Firstly, the mythological elements were examined in the tale "The Flower of Paradise". Tumanyan wrote the tale "The Flower of Paradise" in 1911, based on a folk tale of the same name. The formation of the seasons is also described in the tale, and in this respect, it resembles the myths that describe natural events. The first mythological element that draws attention in the work is the character of Dev (Giant). The Dev represents the winter season in the tale, and it is the symbol of "chaos". Another remarkable mythological element in the tale is the character of Arin Armaneli. In comparative mythology studies, Arin Armaneli is considered as the reflection of Ara Geghetsik (Ara The Handsome) in Armenian mythology. Traces of Greek mythology about Aphrodite and Adonis are also seen in the characters and plot of this work. Secondly, the mythological elements in the poem "Akhtamar" were examined. Tumanyan wrote the poem "Akhtamar" in 1891, based on an Armenian legend. When the poem is examined, it is seen that the legend has a great similarity with the narrative "Hero and Leandros" in Greek mythology. Finally, the mythological elements in the poem "Davit of Sassoun" were analyzed. The source of the poem "Davit of Sassoun", written by Tumanyan in 1902, is a folk epic "Davit of Sassoun". Especially in the poem, the main characters Davit of Sassoun, Mher and Toros have features from Greek, Indian and Iranian mythologies. Tumanyan's works show the relationship between oral and written literature; it also represents intercultural interactions in the context of oral/written literature.